

Betekenisvol lichaam

Lichaamstaal in de hermeneutische, spirituele en communicatieve competentie

Hoewel we als geestelijk verzorgers met regelmaat metaforen gebruiken die gebaseerd zijn op lichamelijke gewaarwordingen (zoals een luisterend oor bieden, op adem komen, het hart laten spreken), komt het lichaam er in onze praktijk vaak bekaaid vanaf. De auteur van dit artikel, vrijgevestigd bibliodansdocente, is juist een expert op het gebied van communicatie door lichaamstaal. Zij geeft in dit artikel een kijkje in de keuken en pleit vanuit haar praktijk – en de theoretische doordenking daarvan – voor meer aandacht voor het lichamelijke in de beroepsstandaard.

Riëtte Beurmanjer

IN HET WERK VAN GEESTELIJK VERZORGERS spelen de spirituele, hermeneutische en communicatieve competentie een belangrijke rol. De omschrijvingen daarvan in de *Beroepsstandaard geestelijk verzorgers* (VGVZ, 2015) zijn vrij abstract geformuleerd. Nergens staan woorden die aangeven dat de competenties tot uiting komen in een levende, wederzijdse relatie. Heeft het daarmee te maken dat nergens naar voren komt hoe het lichaam van de geestelijk verzorger en dat van de cliënt daarin een rol spelen? En is dat niet een gemiste kans?

In dit artikel werp ik vanuit de theoretische doordenking van mijn praktijk als bibliodansbegeleider licht op de rol van het lichaam bij het zoeken naar betekenis in levensbeschouwelijke of godsdienstige teksten in relatie tot de situatie waarin mensen zich bevinden. Ik hoop daarmee een bijdrage te leveren aan de versterking van de genoemde competenties op dit punt. Ik begin met een korte beschrijving van wat bibliodans is, van mijn praktijk als begeleider en van de theoretische doordenking daarvan in mijn proefschrift. Daarna richt ik de aandacht op de drie competenties; ik geef aan hoe deze in het

begeleiden van bibliodans tot uiting komen en verhelder dat met enkele theoretische concepten. Na een korte samenvatting over de rol die ik daarin toeken aan het lichaam, volgt een uitnodiging dat (nog meer dan al het geval is) een plaats te geven in het werk van geestelijk verzorgers. Ik besluit daarom met een aanzet voor de invulling van een 'lichamelijke competentie'.

Bibliodans

Bibliodans is een vorm van creatief, geïmproviseerd dansen, geïnspireerd door teksten uit de Bijbelse traditie (bijbel- en liedteksten, mystieke teksten en gedichten). Via de verbeelding van de tekst in een dans en een terugblik op wat dat bij de danser heeft opgeroepen, komt een relatie tot stand tussen de tekst en de vragen of thema's die leven bij de danser. Bibliodans wordt ingezet bij het voorbereiden van liturgische danspresentaties, in kerkelijk vormingswerk, pastoraat en geestelijke begeleiding (individueel of in groepen).

Het voorbereiden van een bibliodansprogramma omvat de volgende stappen. Bij het kiezen van een tekst ga ik na of die past bij de situatie of het thema dat aan de orde is en of er aanknopingspunten voor dansopdrachten in te vinden zijn, zoals bewegingen, beelden, gevoelens of spanningsvelden. Op basis daarvan ontwerp ik opdrachten voor dansimprovisaties waarin de dansers de tekst in dans kunnen verbeelden. Ik formuleer vragen die de deelnemers helpen tot

uiting te brengen wat zij in het dansen beleefd hebben. Ik bedenk vragen die uitnodigen te verwoorden wat de ervaring in de dans vertelt over de tekst en iemands situatie.

In maart 2019 promoveerde ik aan de Universiteit Utrecht op een proefschrift getiteld *Tango met God? Een theoretische verheldering van bibliodans als methode voor spirituele vorming*. Het proefschrift is gebaseerd op een vorm van auto-etnografisch onderzoek. Het bevat een beschrijving van mijn voorbereidingspraktijk en een inventarisatie van de impliciete theoretische noties daarin. Deze verhelder ik met begrippen uit de literatuur- en danswetenschap, filosofie en spiritualiteitstudies. Het proefschrift besluit met een constructief-narratieve, praktisch-theologische reflectie op het geheel. Zo verhelder ik de rol die ik als begeleider toeken aan de dans bij het zoeken naar betekenis van teksten in het kader van spirituele vorming.

Het gebruik van teksten roept voor bibliodansbegeleiders en geestelijk verzorgers vragen op. Staat de tekst niet te ver weg van wat speelt bij de mensen om wie het gaat? Zet werken met een tekst het gesprek niet stil? Hoe kan zowel de tekst als degene om wie het gaat tot zijn recht komen? Ook de rol van het lichaam in het werk roept vragen op. In de geestelijke verzorging, omdat regelmatig de vanzelfsprekendheid waarmee mensen met hun lichaam leven wegvalt door ziekte, handicap of beperkingen in bewegings-

Psalm 139

- 1 Voor de koorleider. Van David. Een psalm.
HERE, Gij doorgrondt en kent mij;
- 2 Gij kent mijn zitten en mijn opstaan,
Gij verstaat van verre mijn gedachten;
- 3 Gij onderzoekt mijn gaan en mijn liggen,
met al mijn wegen zijt Gij vertrouwd.
- 4 Want er is geen woord op mijn tong,
of zie, HERE, Gij kent het volkomen;
- 5 Gij omgeeft mij van achteren en van voren
en Gij legt uw hand op mij.
- 6 Het begrijpen is mij te wonderbaar,
te verheven, ik kan er niet bij.
- 7 Waarheen zou ik gaan voor uw Geest,
waarheen vlieden voor uw aangezicht?
- 8 Steeg ik ten hemel – Gij zijt daar,
of maakte ik het dodenrijk tot mijn sponde – Gij
zijt er;
- 9 nam ik vleugelen van de dageraad,
ging ik wonen aan het uiterste der zee,
- 10 ook daar zou uw hand mij geleiden
uw rechterhand mij vastgrijpen.
- 11 Zeide ik: Duisternis moge mij overvallen,
dan is de nacht een licht om mij heen;
- 12 zelfs de duisternis verbergt niet voor U,
maar de nacht licht als de dag,
de duisternis is als het licht.

Bron: Nederlands Bijbelgenootschap (1951).

vrijheid. In bibliodans vanwege gevoelens van ongemak, omdat dansen in de christelijke traditie ongebruikelijk is of omdat bij het dansen onbewuste gevoelens naar boven komen. Tegelijkertijd is voor veel mensen de taal van het lichaam een belangrijke manier om zich te uiten. Omdat ze weinig woorden tot hun beschikking hebben of omdat het hen juist helpt een onderliggend gevoel tot uitdrukking te brengen.

Hoe kan het lichaam dan helpen om betekenis te ontdekken? In bibliodans speelt de zeggingskracht van het lichaam een belangrijke rol. De doordinking van de manier waarop ik daarmee als dansbegeleider werk, vormt de basis voor een reflectie op de mogelijke rol van het lichaam in de drie competenties.

Spirituele competentie en het lichaam

In de beroepsstandaard omschrijft men de spirituele competentie als het vermogen om 'spirituele en levensbronnen aan te boren en vernieuwen, deze bronnen te herijken en present te stellen door rituele handelingen en symbolische uitdrukkingswijzen'. Deze komt in het begeleiden van bibliodans als volgt tot uiting. Als ik een tekst 'met dansogen' lees, maak ik bij ieder woord, intuïtief, een beweging. Gaandeweg merk ik wat die bewegingen bij me oproepen. Bij psalm 139 (zie kader) werd ik bijvoorbeeld ge-

raakt door vers 5: 'Gij omgeeft mij van achteren en van voren en Gij legt uw hand op mij.'

Bij eerste, vluchtige lezing vatte ik dat op als een omringd zijn dat vertrouwen en geruststelling wekt. Dat riep vragen op over de volgende verzen (7-10), over wegvluchten en zich verbergen in duisternis. Want waarom zou je wegvluchten en je verbergen voor iets dat vertrouwen wekt? Met dansogen lezend, maakte ik met mijn handen ronde bewegingen rondom mijn hele lichaam: onder, boven, achter, voor, links, rechts, dicht bij mijn lichaam en verder weg ervan. Ik werd verrast door het gevoel dat dit bij me opriep: ik kreeg de kriebels over mijn hele huid en een gevoel van opgesloten te zijn. Toen snapte ik de volgende verzen beter dan bij eerste lezing: je wilt weg uit het gevoel opgesloten te zijn, je verbergen voor wat een onontkoombare aanwezigheid lijkt te zijn.

Ik koos ervoor om verder te gaan met vers 12: 'Zelfs de duisternis verbergt niet voor U, maar de nacht licht als de dag, de duisternis is als het licht.' Zou dat iets kunnen verhelderen over die onontkoombaarheid? Ik danste met bewegingen van verbergen en stelde me voor dat er licht om me heen was. Dat riep een andere associatie op, namelijk dat ik met mijn verlangen om me te verbergen niet word afgekeurd, maar in een

zacht licht gezet en gezien word. Het gevoel dat ik in mijn lichaam kreeg – van opgesloten zijn, wegwillen en met dat alles niet beoordeeld maar in een zacht licht gezien worden – verdwijnt niet zomaar. Het blijft onderhuids aanwezig. Wanneer ik wil, kan ik me dat weer te binnen brengen. Bijvoorbeeld als ik de tekst in een workshop voorlees. Dan resoneert deze lichamelijke ervaring met de tekst mee in de manier waarop ik lees, in de klank van mijn stem. Het lezen met dansogen heeft me bovendien op het spoor gezet van aanwijzingen voor dansimprovisaties met als thema's omringen, vluchten en verbergen, en gezien worden. De dansers kunnen die elk op een eigen manier invullen en ontdekken welke associaties bij hen worden opgeroepen.

Het lichaam komt er in onze praktijk vaak bekaaid vanaf

De filosofen Lakoff en Johnson (2003) hebben theorieën ontwikkeld over de rol van het lichaam bij het vormen van betekenis. Zij benadrukken dat mensen ervaringen opdoen op een lichamelijke manier. Daarbij spelen sensomotorische capaciteiten een rol, evenals affecties. Die worden immers op een lichamelijke manier waargenomen, bijvoorbeeld als spanning of ontspanning, een gevoel van zwaarte of een opgeluchte ademhaling. Iemand handelt en neemt zintuiglijk waar wat daarvan het effect is in zowel de buitenwereld als zijn gevoel. Deze lichamelijke opgedane ervaringen noemen Lakoff en Johnson het brondomein van woorden, beelden, metaforen en begrippen. De metafoor 'affectie is warmte' is bijvoorbeeld gebaseerd op de vroege ervaring van de lichamelijke warmte bij het op schoot zitten bij moeder.

Als ik als begeleider bewegingen zoek bij woorden uit een tekst (motorisch) en waarneem wat die in mij oproepen aan gewaarwordingen (sensorisch) en gevoelens (affectief), kom ik bij het brondomein ervan: de lichamelijke ervaring. Ik ervaar de betekenis ervan op lichamelijke wijze, ontdek wat Johnson (2007) 'belichaamde beteke-

nis' noemt; deze is immanent, nog niet bewust. Hij wordt opgeslagen in mijn lichaam, als in een archief. Als ik de tekst opnieuw lees, resoneert deze betekenis min of meer bewust mee. Wanneer ik deze naar buiten breng in woordtaal, beeldende, muzikale of danstaal word ik mij ervan bewust. De belichaamde betekenis ligt dus aan de basis van een meer bewuste betekenis van de tekst. De bewustgemaakte betekenis kan bevestigen, maar ook anders zijn dan wat ik eerder als betekenis had gezien.

Met de dansaanwijzingen die ik op basis van mijn lezing met dansogen ontwerp, geef ik de dansers de mogelijkheid zelf bij het brondomein van de woorden te komen. De ervaring die zij daarbij opdoen, kan hun ideeën over de betekenis van de tekst bevestigen, maar ook voor een nieuwe invulling zorgen. Zo geef ik met dans, als symbolische uitdrukkingwijze, mezelf en anderen de gelegenheid om spirituele bronnen aan te boren en daarin onvermoede betekenissen te ontdekken.

Hermeneutische competentie en het lichaam

Volgens de beroepsstandaard betreft de hermeneutische competentie onder andere het vermogen tot '(...) het kunnen bieden van levensbeschouwelijke counseling. Hieronder wordt begrepen het vermogen om betekenisgeving in teksten en beelden, praktijken en levensverhalen, tradities en nieuwe vormen van zingeving te verstaan, vertolken en duiden vanuit levensbeschouwelijke tradities. Dit voltrekt zich in relatie tot en in uitwisseling met existentiële en spirituele vragen, levensbeschouwelijke en ethische bronnen, hedendaagse samenleving, geloof en cultuur. Cruciaal is het vermogen om emoties en onuitgesproken vragen en impliciete veronderstellingen te horen en te verhelderen'. Deze competentie krijgt in mijn werk met bibliodans als volgt vorm.

Ik begin met de tekst voor te lezen. Daarna vraag ik de deelnemers hem nog eens te lezen en na te gaan: waardoor word ik geraakt? Wat trekt de aandacht? Waar worden vragen opgeroepen? Vervolgens vraag ik hen dat te laten rusten. Ik geef oefeningen om contact te maken met hun lichaam

en te spelen met verschillende bewegingsmogelijkheden. Dat helpt de deelnemers bij wat volgt: het in beweging verbeelden van woorden, zinnen, gevoelens of beelden uit een tekstfragment. Na iedere dans vraag ik hen stil te staan bij wat tijdens het dansen werd opgeroepen aan lichamelijke sensaties, gevoelens, beelden of herinneringen. Deze cyclus van verbeelden van een tekstfragmenten en nagaan wat dat oproept, kan enkele keren plaatsvinden.

Hoe kan het lichaam helpen om betekenis te ontdekken?

Op een zeker moment vraag ik de deelnemers om de tekst opnieuw te lezen en na te gaan in welk deel ze iets herkennen van wat hen bezighoudt en welk deel weerstand oproept of op een bepaalde manier een uitdaging vormt. Ik nodig hen uit zich daar verder in te verdiepen, door dat aspect in dans te verbeelden, op te merken wat dat bij hen oproept en wat dat hen brengt over de betekenis van dat fragment. Ten slotte geef ik de opdracht: 'Blik terug op de dansen en wat ze je brachten. Vertellen ze je iets over wat er nu in je leven speelt? Heb je een ervaring of inzicht opgedaan dat je wilt meenemen in je leven van alledag?'

Literatuurwetenschapper Iser (1987) beschouwt een tekst als een tapijt met daarop een aantal motieven; de segmenten waaruit de tekst bestaat. De woorden en beelden die dat segment vormen, zijn als lijnen om een lege ruimte. De lezer kan deze ruimte met zijn verbeelding invullen. Tussen de motieven, de tekstfragmenten, liggen oningevulde ruimtes. Bij het lezen zwerven de lezers door deze ruimtes langs de verschillende motieven en krijgen steeds een ander perspectief op het geheel van de tekst. Door de motieven met hun verbeelding in te vullen en deze op allerlei manieren langs te gaan, krijgen zij een idee van de wereld van de tekst en waar deze over gaat. Dit noemt Iser betekenis. Dat kan een puur esthetisch plezier opleveren, maar vaak blijft het daar niet bij. De wereld van de tekst,

dat waar de tekst over gaat, raakt geabsorbeerd, ingelijfd in het bestaan van de lezer. Er ontstaat belang, betekenis, in de zin dat voor de lezer het belang van de tekst voor het eigen bestaan duidelijk wordt.

Door de deelnemers te vragen woorden uit verschillende tekstfragmenten in dans te verbeelden, geef ik hun gelegenheid de lege plekken in de motieven in te vullen. Door hen langs verschillende tekstsegmenten te laten 'zwerven', stimuleer ik hen de tekst vanuit verschillende perspectieven te bekijken. Zo geef ik gelegenheid om zich een beeld te vormen van datgene waarover de tekst gaat. Door te vragen naar wat de dans oproept, nodig ik de deelnemers uit om te zoeken naar een verbinding met het eigen bestaan en zo na te gaan wat het belang van de tekst daarvoor zou kunnen zijn.

Als het gaat om het ontdekken van het belang van een tekst introduceert Iser ook het begrip wederzijdse contingentie. Om de tekst recht te doen, moet de lezer eerlijk luisteren naar wat de tekst te zeggen heeft, aldus Iser. Er zijn echter verschillende reactiepatronen die dat in de weg staan. Bij een pseudocontingent reactiepatroon reageert de lezer op voorspelbare wijze op de tekst, bijvoorbeeld met een uitleg die bij zijn traditie hoort. Bij een reactief patroon reageert de lezer onmiddellijk op de lezing ervan, zonder goed te kijken naar wat er staat. Bij wederzijdse contingentie laat een lezer de eigen conditioneringen los. Hij of zij voelt aan wat de tekst zegt en is bereid de beeldvorming over de tekst te laten veranderen door wat deze aan signalen afgeeft. Maar men geeft zich ook niet zomaar gewonnen aan wat de tekst zeggen wil. Men geeft weerwerk, stelt vragen, laat zich uitdagen. De uitkomst van een dergelijk lezing is onvoorspelbaar. Het kan uitlopen op een creatief proces, waarbij lezer en de betekenis van de tekst verrijkt worden, maar ook op groeiend onbegrip, met als gevolg dat de lezer de door de tekst aangereikte betekenis afwijst.

Voor veel deelnemers aan bibliodansworkshops is het ongebruikelijk zich dansend met teksten bezig te houden. Meedoen betekent dat zij openstaan voor andere manieren van lezen en bereid

zijn hun conditioneringen bij het lezen los te laten. Ik versterk deze openheid met het verzoek eerste reacties los te laten en de aandacht te richten op het lichaam. De uitnodiging om tekstelementen dansend te verbeelden, is een oproep om zich in te leven in de wereld van de tekst. Met de vraag om na te gaan wat het dansen naar aanleiding van de tekst in hen oproept, wat ze in de tekst herkennen of wat juist tegenspraak wekt of een uitdaging vormt, geef ik hen de gelegenheid wat zij beleven serieus te nemen. Tegelijkertijd vraag ik daarmee de tekst serieus te nemen als een gesprekspartner die kan helpen iets te ontdekken wat anders is dan zij hadden gedacht. Als een mediator nodig ik uit tot een wederzijds contingent gesprek tussen tekst en lezer en zet het lichaam in om beide recht te doen. Zo krijgen de deelnemers de gelegenheid hun conditioneringen los te laten en onuitgesproken emoties en vragen aan het licht te laten komen en te verhelderen.

Communicatieve competentie en het lichaam

De communicatieve competentie wordt in de beroepsstandaard omschreven als 'contact kunnen leggen en uitwisseling bevorderen op veelzijdige wijze met diverse mensen en in verschillende contexten met het oog op optimale begeleiding, samenwerking en informatievoorziening; het aanbod van geestelijke verzorging, zowel in algemene termen als afgestemd op specifieke problematiek, systematisch en helder aan anderen kunnen presenteren'. Als ik bibliodans begeleid, geef ik steeds aandacht aan wat in de beweging van de deelnemers gebeurt. Laten zij hun adem meegaan in de beweging? Lukt het hen zich in de tekst in te leven en motieven daarin in beweging tot uitdrukking te brengen? Nemen ze waar wat in hun lichaam en in hun gevoel gebeurt en brengen ze dat tot uiting?

In opwarmings- en gewaarwordingsoefeningen geef ik aandacht aan de ademhaling en stimuleer ik hen voeling te krijgen met hun lichaam. In het onderdeel 'spelen met beweging' geef ik hen ruimte om hun bewegingsvocabulary te vergroten, zodat ze vaardigheden ontwikkelen om dansend tekstmotieven te verbeelden en gevoelens tot uitdrukking te brengen. Door hen regel-

matig te vragen te verwoorden wat de dans oproept aan lichaamssensaties en gevoelens nodig uit om aandacht te hebben voor wat het lichaam wil zeggen. Ik vraag hen hun lichaam tot 'spreken te luisteren' wat betreft de betekenis en het belang van de tekst. Daarnaast neem ik waar wat in mijn eigen lichaam gebeurt en probeer ik te onderscheiden wat dat mij zeggen wil. Als ik mijn adem inhoud, is dat dan een signaal dat de dansers dat ook doen? Of wil het zeggen dat ik ergens door geraakt word of ik wat gebeurt spannend vind? Het gewaarworden en lezen van wat in mijn lichaam gebeurt, helpt mij zowel contact te houden met de deelnemers als met mijzelf. Ik heb dus aandacht voor de taal van mijn lichaam en die van de deelnemers.

Wellicht kan aan de beroepsstandaard een persoonsgerichte 'lichamelijke competentie' toegevoegd worden

Danswetenschapper Foster (1997) maakt in haar analyse van danslessen onderscheid tussen ideaal lichaam, gedemonstreerd lichaam en waargenomen lichaam. Met het eerste bedoelt ze wat een dansdocent ziet als ideaal lichaam; bij ballet maakt een slank lichaam bijvoorbeeld lange lijnen in de ruimte. Met gedemonstreerd lichaam bedoelt ze wat zowel de docent als de dansers met hun lichaamshouding en bewegingen laten zien in hun poging het ideale lichaam te bereiken. Het waargenomen lichaam is hoe choreograaf en dansers hun lichaam aanvoelen, bijvoorbeeld dat het beperkt is in zijn mogelijkheden, dat het ideaal niet gehaald wordt, dat het pijn doet of juist plezier geeft.

Fosters begrippen helpen me te verhelderen welke rol mijn ideeën over mijn lichaam en dat van de dansers spelen in mijn begeleiding. Ik word me ervan bewust dat ik een ideaalbeeld heb van een lichaam. Het gaat me niet zozeer om de vorm ervan, maar om het vermogen om via het lichaam contact te maken, zich vrij te bewe-

gen, expressief te zijn en gevoelig te zijn voor de zeggingskracht ervan. Ik kijk naar de lichaamstaal van de deelnemers, hun mimiek, lichaamshouding en bewegingen – kortom: hun gedemonstreerde lichaam – en geef suggesties hoe ze dichter bij dit ideaal kunnen komen. Ik prikkel mensen hun lichaam via de beweging te laten spreken en wat het zeggen wil tevoorschijn te luisteren via het waargenomen lichaam. Ik ben ervan overtuigd dat zij zo iets ontdekken over de betekenis en het belang van het contact met zichzelf, anderen en met de tekst.

Mijn ideaalbeeld van het lichaam en het ingaan op het gedemonstreerde en waargenomen lichaam – ofwel het laten spreken en luisteren naar ieders lichaamstaal – speelt dus een belangrijke rol in het contact met de mensen met wie ik werk. Het vormt een belangrijk onderdeel van mijn communicatieve vaardigheid. Deze aandacht voor het non-verbale mis ik in de omschrijving van de communicatieve competentie. Die lijkt er vooral op gericht te zijn de geestelijk verzorging goed te positioneren in een instelling. De gevoeligheid voor lichaamstaal en het kunnen inzetten van de zeggingskracht daarvan is echter een belangrijke vaardigheid in alle gelegingen van het werk van geestelijk verzorgers. Daarom lijkt het mij belangrijk ook aandacht te hebben voor de rol van het lichaam bij persoonsgerichte communicatie.

Lichaam, tekst en betekenis

In het voorgaande heb ik laten zien dat een lichamelijke benadering van teksten kan helpen duidelijk te maken dat zij geen ver-van-mijn-bedshow zijn, maar getuigen van een geleefde werkelijkheid die van belang kan zijn voor de eigen werkelijkheid. Dit besef kan gewekt worden door mensen te vragen de tekst zelf 'uit te dansen' maar ook door, als dit niet kan, de tekst te presenteren met een gevoel van lichamelijke presentie. Ik heb duidelijk gemaakt dat men met inzet van het lichaam recht kan doen aan de tekst en aan degene met wie men te maken heeft. De tekst, door het lichaam een rol te geven in de verbeelding ervan en de inleving erin. En de hoorder, door aandacht te geven aan de gevoelens, herinneringen, associaties en ervaringen die in de dans of bij het horen van de tekst

in het lichaam opgeroepen zijn. Aandacht voor de vaak in subtiele lichamelijke signalen tot uitdrukking komende herkenning in, vragen over of weerstand tegen de tekst zet het gesprek niet stil, maar kan uitgangspunt zijn voor een eerlijk gesprek.

Tot besluit

Ik heb met deze bijdrage een inkijkje willen geven in de praktijk van bibliodansbegeleiding en heb deze praktijk toegelicht met theorie. Ik nodig de lezer hiermee uit om zich (nog) meer vertrouwd te maken met de zeggingskracht van het lichaam en om de vaardigheid te ontwikkelen het lichaam tot spreken uit te nodigen. Dat behoort mijns inziens tot het domein van de communicatieve competentie. Dit artikel is tevens een uitnodiging om deze vaardigheden in te zetten bij de spirituele en hermeneutische competentie, als men mensen wil ondersteunen bij het zoeken naar betekenis in wat speelt in hun leven. Dit vraagt om het ontwikkelen van inzicht in de rol van het lichaam bij het ontwikkelen van betekenis, bewustwording van de rol van de eigen lichaamstaal en die van anderen daarin, een zich bekwamen in het inzetten van deze lichaamstaal en zo mogelijk van non-verbale werkvormen ten bate daarvan. Dat zijn vaardigheden die door praktische oefening ontwikkeld kunnen worden.

Daarnaast kan de theoretische doordenking met behulp van het begrip 'ideaal lichaam' een ingang bieden tot reflectie over de rol van het lichaam in de geestelijke verzorging. Wat is het ideaalbeeld dat je als geestelijk verzorger van het lichaam hebt? Hoe beïnvloedt dat de manier waarop je het eigen lichaam een plaats in het werk geeft? Hoe is dat van invloed op de manier waarop je de mensen met wie je te maken hebt met al hun lichamelijke benadert? En speelt een bepaald ideaalbeeld over het lichaam een rol in het feit dat het afwezig is, niet genoemd wordt in de competenties in de beroepsstandaard? Een beeld dat zich misschien uit in ongemak met eigen lichamelijke of de gekwetste of gefnuikte lichamelijke van mensen met wie we te maken hebben?

Om aandacht voor deze aspecten te waarborgen, lijkt het mij nuttig om aan de beroepsstandaard een persoonsgerichte 'lichamelijke competentie' toe te voegen. Deze zou als volgt kunnen luiden:

De lichamelijke competentie betreft het vermogen om:

- *in gesprekken, rituelen en andere contactmomenten het eigen lichaam waar te nemen en zich bewust te zijn van wat het zichzelf en anderen vertelt;*
- *de lichaamstaal van mensen met wie men contact heeft waar te nemen, de geleefde belichaamde betekenis daarin te honoreren en waar mogelijk hen te helpen deze door gebaar, woord of beeld tot uiting te brengen en bewust te worden;*
- *de uitdrukkingmogelijkheden van het eigen lichaam in te zetten om mensen te betrekken bij wat aan de orde is en hen de betekenis en het belang ervan te laten ervaren en ontdekken;*
- *te reflecteren op hoe ideaalbeelden met betrekking tot het lichaam doorspelen in de manier waarop men op het lichaam van anderen reageert.*

Dat zo het lichamelijke in het geestelijke meer en meer gehonoreerd moge worden. Ik kijk uit naar reacties op mijn ideeën.

Dr. H. Beurmanjer is vrijgevestigd bibliodansdocente, geestelijk begeleider en onderzoeker in religiestudies te Amsterdam. E-mail: h.beurmanjer@planet.nl.

Literatuur

- Beurmanjer, R. (2018). *Tango met God? Een theoretische verheldering van bibliodans als methode voor spirituele vorming*. Gorinchem: Narratio.
- Foster, S.L. (1997). Dancing bodies. In J.C. Desmond (Ed.), *Meaning in motion. New cultural studies of dance* (pp. 235-257). Durban: Duke University Press.
- Iser, W. (1987). *The act of reading. A theory of aesthetic response* (4e dr.). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Johnson, M. (2007). *The meaning of the body. Aesthetics of human understanding*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by* (2e druk). Chicago: University of Chicago Press.
- Vereniging van Geestelijk VerZorgers (2015). *Beroepsstandaard geestelijk verzorgers*. Amsterdam: VGVZ.